

HANYU WAILAICI CIDIAN'a (HWC) GÖRE ÇİNCEYE GEÇEN TÜRKÇE KELİMELER ÜZERİNE*

Alimcan İNAYET**

ÖZET

Bugün Çince binlerce alıntı kelime bulunmaktadır. Çinli dilcilerden Liu Zheng-yan, Gao Ming-kai, Mai Yong-qian, Shi You-wei Çincenin muhtelif dillerden aldığı **10.000** kelimeyi (aynı kelimenin değişik şekilleriyle birlikte) tespit etmiş ve bunları 1984 yılında HANYU WAILAICI CIDIAN (A Dictionary of Loan Words and Hybrid Words in Chinese) adlı sözlükte vermiştir. Bu sözlükte verilen kelimeler arasında tarihin çeşitli dönemlerinde Türkçeden ve Türkçenin muhtelif lehçelerinden doğrudan veya dolaylı olarak Çinceye geçen yüzlerce kelime bulunmaktadır. Bu kelimelerin bir kısmı Çince bugün de kullanılmaktadır. Biz bu yazıda söz konusu kitaptan tespit ettiğimiz Türkçe kökenli kelimeleri gerekli açıklamalarıyla birlikte liste hâlinde verdik.

Anahtar Kelimeler: Alıntılar, Çince, Dolaylı Yol, Türkçe.

ACCORDING TO HWC ON TURKISH WORDS ADOPTED FROM CHINESE LANGUAGE

ABSTRACT

Today, there exist thousands of loan words in Chinese language. Chinese linguists -Liu Zheng-yan, Gao Ming-kai, Mai Yong-qian and Shi You-wei- have determined ten thousand loan-words (with the different versions of the same word) adopted by Chinese from various languages and published them in "A Dictionary of Loan Words and Hybrid Words in Chinese" in 1984. Among the considered words of this dictionary, there are also hundreds of words which were directly and indirectly adopted from Turkish language and Turkic dialects in various eras. Additionally, some of them are still be in use in Chinese language today. In this article, we have listed those Turkish words determined in this dictionary with the necessary explanations attached.

Keywords: Loans, Chinese, Indirectly Ways, Turkish.

Bugün Çince başta Türkçe olmak üzere Türkçe, Moğolca, Mançuca, Japonca, Tibetçe, İngilizce, Fransızca, Rusça, Sanskritçe, Farsça, Arapça, İbranice ve Malayca gibi çeşitli dillerden alınan binlerce kelime bulunmaktadır. Ancak Çincenin yabancı dillerden alıntı yapmadaki kendine has özelliği ve telaffuzunun artzamanlı ve eşzamanlı olarak değişken olma özelliğinden dolayı, alıntılarının pek çoğu tanınmaz hâle gelmiştir. Buna rağmen Liu Zheng-yan, Gao Ming-kai, Mai Yong-qian, Shi You-wei gibi Çinli dilciler Çincenin muhtelif dillerden aldığı 10.000 kelime (aynı kelimenin değişik şekilleriyle birlikte) tespit etmiş ve bunları bir sözlük hâlinde 1984'te Shanghai Sözlük Neşriyatı'nca basılan HANYU WAILAICI CIDIAN (A Dictionary of Loan Words and Hybrid Words in Chinese) adlı kitapta vermiştir. Biz bu yazıda **HWC** diye kısalttığımız HANYU WAILAICI CIDIAN'deki doğrudan ve dolaylı olarak Çinceye geçen Türkçe kelimeler üzerinde durduk. HWC'de tarihin çeşitli dönemlerinde Türkçenin muhtelif lehçelerinden doğrudan Çinceye geçen kelimelerin yanı sıra diğer diller aracılığıyla geçen Türkçe kelimeler de bulunmaktadır. Türkçe kaynaklı gösterilen kelimelerin bir kısmını Arapça ve Farsça kökenli kelimeler teşkil etmektedir. Moğolca, Tibetçe, Kıtanca, Rusça, İngilizce kaynaklı gösterilen kelimelerin bir kısmını da Türkçe kelimeler teşkil etmektedir. Biz HWC'de dağınık hâlde bulunan Türkçe kelimeleri büyük bir özenle tespit etmeye çalıştık. Tespit edilen kelimeleri tasnife tabi tuttukta sonra, gerekli açıklamalarıyla birlikte liste hâlinde verdik. Kelimelerin HWC'deki orijinal şekillerini mümkün olduğu kadar aynen vermeye çalıştık. Ancak bazı özel işaretleri bilgisayar ortamında yazmak kolay olmadığından, bu tür işaretlerin, Türk yazıçevrimindeki en yakın karşılıklarını kullandık. HWC'de Türkçe kelimelerin anlamları ayrıntılı açıklanmıştır. Ancak bu kelimelerin anlamları

* Bu yazı daha önce "Doğrudan Ve Dolaylı Olarak Çince'ye Geçen Türkçe Kelimeler Üzerine" başlığıyla "IV. Uluslar arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri" arasında ve Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsünün "Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi"nin VI/1 (Yaz 2006) sayısında yayımlanmıştı. Ancak her iki baskıda Çince karakterlerin yazımıyla ilgili bazı eksiklikler vardı. Bu seferki baskıda söz konusu eksiklikler giderildi ve makale tekrar gözden geçirildi.

** Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Bornova-İzmir, alim1962@hotmail.com.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

Türkiye’de herkesçe bilindiği için ayrıntılı açıklamaya gerek duymadık, sadece gerekli açıklamaları yaptık. HWC’de bazı kelimelerin Çincedeki birden fazla yazılış şekilleri verilmiştir. Biz sadece madde başlığı olarak verilen şekillerini tercih ettik.

A. Doğrudan Çinceye Geçen Türkçe Kelimeler

1) Huncadan Çinceye Geçen Kelimeler

HWC’de 28 kelime Hunca kaynaklı gösterilmiştir. Bunlardan 14’ünün orijinal şekli gösterilmiş, 14’ünün ise gösterilmemiştir. Orijinalı gösterilmeyen kelimelerin Eski Çincenin telaffuz kurallarına göre yeniden yapılandırılması (reconstruction) gerekmektedir. Hunca kaynaklı gösterilen 单于chányú “Hun hükümdarı” (XHC: 117), 骆驼 luòtuó “Deve” (XHC: 752), 鲜卑 xiānbēi “Siyanpi” (XHC: 1246), 猩猩 xīngxīng “Şempanze” (XHC: 1288) gibi 4 kelime bugünkü Çince de kullanılmaktadır. Hunca kaynaklı gösterilen kelimeler şunlardır:

1. 单于chányú “Hun hükümdarlarının ünvanı” < Hun. sanok / tsanak (HWC: 63).
2. 撑梨 chēnglí “Tanrı” < Hun. tāngri ay. (HWC: 65).
3. 撑梨孤涂单于 chēnglígūtū chányú “Hun hükümdarlarının tam ünvanı” < Hun. tāngri toğ sanok [tāngri “gök”, toğ “oğul”, sanok “muazzam”] (HWC: 65).
4. 橙黎独孤 chēnglídúgū “Gök oğlu” < Hun. tāngri toğ (HWC: 65).
5. 逗落 dòuluò “Mezar” < Hun. tou - lo / tu - lo (HWC: 84).
6. 孤涂 gūtū “Hun hükümdarlarının ünvanı” < Hun. toğ [Aslı anlamı “oğul” < Tü. toğ- “doğurmak”] (HWC: 122).
7. 谷蠡 gūlí “Hunlarda askeri ve memuri işleri idare eden, yabğu derecesinin altında bir memurî görev adıdır.” < Hun. tura (HWC: 124).
8. 骨都候 gūdūhóu “Hunlarda yabancı soylu aristokratların üstlendiği memuri görev adı olup, Chanyu ve sağ sol vezirin yardımcısıdır” < Hun. gudu (HWC: 124).
9. 郭洛 guōluò “Kemer” < Hun. qwağlag / qwağrag (HWC: 127).
10. 径路 jìnglù “Hun kılıcı” < Hun. king - luk [Aslı anlamı “satır” < Tü. qyng hrâq. [Türkçe qiliç; kilidji “kılıç”tan geldiği de söyleniyor] (HWC: 163).
11. 骆驼 luòtuó “Deve” < Hun. dada (HWC: 219).
12. 絡鞮 luòdī “Bir çeşit ayakkabı” < Hun. (HWC: 219).
13. 瓠脱 ǒutuó “1. Sınır gözetim evi; 2. Her iki tarafın egemenliğinde olmayan sınır arazi” < Hun. (HWC: 263).
14. 祁连 qílián “Gök, tanrı” < Hun. (HWC: 283).
15. 且渠 qiěqú “Hunlarda görev adı” < Hun. (HWC: 287).
16. 日逐 rìzhú “Hun kağanlık sarayındaki görev ünvanı” < Hun. (HWC: 292).
17. 尸逐 shìzhú “Hunlarda görev adı” < Hun. (HWC: 315).
18. 师比 shībǐ “Hunlarda kullanılan üzerinde serbi denilen hayvanın sembolü işlenmiş bir çeşit kemer” < Hun. serbi (HWC: 315).
19. 屠耆王 túqíwáng “Hunlarda chanyudan sonra en yüksek görevdir” < Hun. (HWC: 346).
20. 温禺鞮 wēnyúdí “Hun kağanlık sarayındaki görev adı” < Hun. (HWC: 358).
21. 吾斯 wūsī “Kağanlık sarayı” < Hun. (HWC: 363).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008

22. 鲜卑 xiānbēi “1. Aslında eskide Siyanpilerin kutsal bildikleri, dolayısıyla onu kabile adı olarak kullandıkları bir çeşit hayvandır; 2. Bu tür hayvanın sureti işlenmiş kemer” < Hun. *serbi* (HWC: 371).

23. 猩猩 xīngxīng “Şempanze” < Hun. (HWC: 374–375).

24. 烟支 yānzhi “1. Çiçek adıdır; 2. Tütün çiçeğinden yapılmış, bayanların kullandıkları makyaj malzemesidir” < Hun. (HWC: 381).

25. 阏氏 yānzhi “Hunların evlenmiş kızlara verdikleri isimdir; 2. Han sülalesi döneminde Hunların hükümdarın hatununa verdikleri isimdir” < Hun. (HWC: 381).

26. 莫鞬 yùjiān “Hunlarda görev adı” < Hun. (HWC: 397).

27. 斩将 zhānjiāng “Hun kağanlık sarayındaki görev adı” < Hun. (HWC: 403).

28. 贗 zī “Köle” < Hun. *ze* (HWC: 409).

2)Türkçeden Çinceye Geçen Kelimeler

HWC’de 52 kelime Türkçe kaynaklı gösterilmiştir. Bunlardan 屋利设 wùlishè hariç tümünün Türkçedeki orijinal şekli gösterilmiştir. Para anlamındaki “tenge” kelimesi ve bir tür çiçek adı olan “çambağ” kelimesinin Sanskritçe kökenli olduğu ifade edilmiştir. 琥珀 hǔpò ve 萨宝 sàbǎo kelimelerinin kökeni ise belirlenememiştir. Türkçeden Çinceye geçmiş kelimelerden bì lì “çalgı aleti” (XHC: 60), 箜篌 kōnghóu “kopuz” (XHC: 648), 真珠 zhēnzhū “inci” (XHC: 1467) bugünkü Çince de kullanılmaktadır. Türkçe kaynaklı gösterilen kelimeler şunlardır:

1. 阿波 ā bō “Görev adı” < Tü. *apa* (HWC: 1).

2. 艾乌赤 àiwūchì “Danışma bürosu” < Tü. *ayruçî* (HWC: 16).

3. 爱登凝黎 àidēng nínglí “Ay tanrısı” < Tü. *ai-tāngri* (HWC: 16).

4. 巴儿思 bā’ěrsī “pars” < Tü. *bars* (HWC: 26).

5. 霨篥 bìlì “Eski dönemdeki borulu çalgı aleti. Han sülalesi döneminde batı ülkelerinden girmiştir, Tang, Song sülalesi ziyafet müziklerinin önemli çalgısıdır” < Tü. *bāri / beri* (HWC: 44–45).

6. 勃布 bóbu “pamuktan yapılmış kumaş” < Tü. *böz* (HWC: 53).

7. 伯克 bóke “Beylik. Qing sülalesi döneminde Xinjiang (Doğu Türkistan) Uygur bölgesinde ‘beylik’ tesis edilmiştir. Çeşitli düzeydeki beylik mevkileri babadan oğula miras kalırdı” < Tü. *bäg* (HWC: 53).

8. 不儿忽惕 bù’érhūti “Kartal” < Tü. *bürküt* (HWC: 56).

9. 嚼 chuò “Görev adı” < Tü. *çor* (HWC: 67).

10. 达干 dágān “Türklerde görev adıdır” < Tü. *tarqan* (HWC: 69).

11. 登利 dēnglì “Gök, ilah” < Tü. *tāngri* (HWC: 77).

12. 匍你 fúnǐ “İçki” < Tü. *bāgni* (HWC: 108).

13. 哥思哥油 gēsīgēyóu “Kurt yağı” < Tü. *qasqir yağ* (HWC: 116).

14. 骨纳 gǔna “Deniz ayısı” < Tü. *kuna* (HWC: 124–125).

15. 合俱录 héjùlù “Yiğitliği dolayısıyla itibar kazanmış kimse” < Tü. *älp külüg* (HWC: 136).

16. 琥珀 hǔpò “Bir çeşit süs taşı” < Tü. *xubix*. Suriyelilerin dilindeki *harpax* < Yunancadan geldiği, bir de orta çağ Farsçasındaki (Pehlevice) *kahrupai*’dan geldiği söyleniyor. (HWC: 141).

Turkish Studies

17. 火不思 huǒbùsī “Kopuz” < Tü. *qobuz / qūpīz* (HWC: 145).
18. 芨芨草 jījīcǎo “Bir çeşit bitki, hem yem olarak kullanılır, hem sepet örülebilir” < Tü. *çi* (HWC: 147).
19. 可敦 kèdūn “Eski dönemde Türklerde ve Moğollarda kağanların hanımlarına verilen hürmet adıdır” < Tü. *qatun* (HWC: 184).
20. 可汗 kèhán “Eski dönemde Türklerin en yüksek hükümdarlarına verdikleri hürmet adı” < Tü. *qağan* (HWC: 184).
21. 箜篌 kōnghóu “Eski dönemdeki telli çalgı aleti, küçükleri en az 5 telli, büyükleri en çok 25 telli olurlar” < Tü. *qobuz, qupuz* (HWC: 190).
22. 阙律噉 quēlǜchuò “Şerefli” < Tü. *külüg-çor* (HWC: 290).
23. 若鞮 ruòdī “İyi, üstün yetenekli, saygı değer kimse” < Tü. *yaqçi, zaqçi* (HWC: 293).
24. 萨宝 sàbǎo “Kuzey Qi, Sui, Tang sülaleleri döneminde Zerdüş diniyle ilgili işlere bakan memur” < Tü. *sarbov*. Kelimenin, Uygurca *sartpau* ‘Ticaret kervanının önderi’; Orta Far. *šāθpāv, xšāθ-pāv* < Eski Far. *xšāθrapāvau*; Suriyelilerin dilindeki *sābā* ‘ihtiyar’; Sanskritçedeki *sārthavāho* ‘ticaret kervanının önderi’nden geldiği de söyleniyor.” (HWC: 295).
25. 沙钵略 shābōlüè “Görev adı” < Tü. *išbara* (HWC: 305).
26. 设 shè “Türk ve Uygurlarda askeri rütbe adı” < Tü. *šad* (HWC: 310).
27. 俟利发 sīlīfā “Görev adı” < Tü. *iltābir* (HWC: 326).
28. 苏 sū “Su” < Tü. *su* (HWC: 326).
29. 娑墨 suòmò “Sevimli” < Tü. *sābig, sābāg* (HWC: 330).
30. 塔勒 tālè “sögüt ağacı” < Tü. *tal* (HWC: 335).
31. 特勤 tèqín “Türk ve Uygur kağanlarının oğul ve kardeşlerinin üstlendikleri görev” < Tü. *tāgin, tegin* (HWC: 341).
32. 腾格 ténggē “Eski dönemde Türk ve Uygur bölgelerinde kullanılan maden para” < Tü. *tanga, tāngā* < Skr. *tanka*, Uyg. *tenge* (HWC: 342).
33. 输石 tōushí “Pirinç”, “altına benzer taş” < Tü. *tuç* [asıl anlamı “bronz”] (HWC: 345).
34. 秃鹿麻 tūlùmá “Pamuktan yapılmış bir çeşit kumaş” < Tü. *turma* (HWC: 346).
35. 吐屯发 tūtúnfā “Türklerde görev adı” < Tü. *tutunbat* (HWC: 347).
36. 吐屯设 tūtúnshè “Sui sülalesi dönemindeki Türklerde görev adı” < Tü. *tutunšad* (HWC: 347).
37. 脱思高儿 tuōsīgā’ěr “Av kuşatanlar” < Tü. *tosqawul* (HWC: 350).
38. 乌沙克 wūshākè “Küçük” < Tü. *ušağ* (HWC: 362).
39. 邬落 wūluò “Yük hayvanı” < Tü. *ulağ* (HWC: 363).
40. 屋利设 wūlīshè “Sui sülalesi dönemindeki Türklerde görev adı” < Tü. (HWC: 363).
41. 颉于伽思 xiéyújiāsī “Devletin bilgisi ya da danışmanı; insanların yol göstericisi” < Tü. *il ügāsi* [*il* “devlet; halk; yurt”, *ügāsi* “akıllı, zekalı”] (HWC: 373).
42. 烟齐 yānqí “Köle” < Tü. *ençi* (HWC: 381).
43. 盐 yán “Şarkı” < Tü. *yir* (HWC: 382).
44. 曳落河 yèluòhé “Çevik, yiğit” < Tü. *elaha* (HWC: 385).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008

45. 叶尔 yè'ěr "Bölge, yer" < Tü. *yer* (HWC: 385).
 46. 叶护 yèhù "Türklerde görev adı" < Tü. *yabğu* (HWC: 385).
 47. 乙斤 yǐjīn "Türk kabile önderlerinin ünvanı" < Tü. *irkin* (HWC: 388).
 48. 亦都护 yìdūhù "Beş Sülale, On Devlet Dönemi'ndeki Koçu Uygurlarının önderi" < Tü. *idiqut* < *idiq qut* "kutsal hükümdar" (HWC: 389).
 49. 玉兹 yùzī "Kısım, taraf" < Tü. *yüz* (HWC: 397).
 50. 扎都尊 zhādūzūn "Hazırlık" < Tü. *yaptursun* (HWC: 401).
 51. 瞻蔔 zhānfú "Bir çeşit çiçek" < Tü. *çambag* [< Skr. *campaka*] (HWC: 403).
 52. 真珠 zhēnzhū "İnci" < Tü. *inçü* (HWC: 404).
- 3) Siyanpiceden Çinceye Geçen Kelimeler
HWC'de Siyanpiçe kaynaklı gösterilen 48 kelime bulunmaktadır. Bunlar şunlardır:
1. 阿摩敦 amódūn "Anne". "Modun, modun" şeklinde de yazılır" < Siy. *aḫayātun* (HWC: 9).
 2. 阿真 āzhēn "Kral sarayındaki mutfak" < Siy. (HWC: 14).
 3. 阿干 āgān "Kardeş, büyük, değerli" < Siy. (HWC: 4).
 4. 拔列 báliè "Köprü" < Siy. (HWC: 32).
 5. 跋 bá "Toprak" < Siy. (HWC: 32).
 6. 比德真 bǐdézhen "Kâtip, yazıcı" < Siy. < Tü.- Mo. *bitigçi(n)*; *bitäkçin*, *pitäkçin* (HWC: 41).
 7. 叱奴 chīnú "Kurt" < Siy. (HWC: 65).
 8. 处 chǔ "Kabul etmeyi ifade eden ünlemdir" < Siy. (HWC: 66).
 9. 多白真 duōbáizhen "Piyade asker" < Siy. *tabaqçin* (HWC: 87).
 10. 拂竹真 fúzhúzhēn "Menzil emini" < Siy. (HWC: 106).
 11. 附真 fùzhēn "Aristokratların mutfağı" < Siy. (HWC: 109).
 12. 纥干 hégān "Dayanak" < Siy. (HWC: 136).
 13. 曷刺真 hélázhēn "Süvari, atlı asker" < Siy. *allaçin* (HWC: 137).
 14. 贺若 hèruò "Sadık, bağlı" < Siy. (HWC: 137).
 15. 候尼于 hòuníyú "Talihlinin oğlu" < Siy. (HWC: 139).
 16. 后 hòu "Toprak" < Siy. (HWC: 139).
 17. 可薄真 kěbózhēn "Kapıcı" < Siy. < Tü.-Mo. *qabiğçi(n)* < Tü. *qapuçı* "kapıcı" (TMEN: 536) ve (HWC: 183).
 18. 可孙 kēsūn "Kraliçe" < Siy. *khasun* < Tü. *qatun* (HWC: 184).
 19. 莫贺 mòhè "Baba" < Siy. (HWC: 246).
 20. 莫提 mòtí "Müfettiş derecesinde bir görev adı" < Siy. (HWC: 247).
 21. 木骨闾 mùgǔlǔ "Kel" < Siy. (HWC: 249).
 22. 朴大真 púdàzhēn "Hükümdarların başlık ve giysilerine bakan kimse" < Siy. < Tü. *bögtäg* "Eski Türk aristokrat kadınlarının bir çeşit yüksek başlığı" (HWC: 280).
 23. 乞伏 qǐfú "Küçük oğul" < Siy. (HWC: 284).

Turkish Studies

24. 乞害真 qīhàizhēn “Cellât” < Siy. (HWC: 284).
25. 乞万真 qīwànzhēn “Tercüme memuru” < Siy. < Mo. *kālmārçin* “tercüme memuru” (HWC: 284).
26. 屈子 qūji “Alçak” < Siy. (HWC: 289).
27. 桑乾 sāngqián “Korunan yer” < Siy. *Sagan* (HWC: 301).
28. 是楼 shìlóu “Yüksek” < Siy. (HWC: 318).
29. 俟汾 sīfén “Ot” < Siy. (HWC: 326).
30. 俟勤地何 sīqīndìhé “Bakan derecesinde bir görev adı” < Siy. (HWC: 326).
31. 索度真 suǒdùzhēn “Koruyucu, koruma” < Siy. *saqdaqçin*, *saqduçin* (HWC: 331).
32. 蹋 tà “Eski Siyanpilerin Gök Tanrıya tapmadan önce düzenledikleri bir çeşit tören” < Siy. *tag* < Tü. *tag* (HWC: 333).
33. 铁弗 tiěfú “Babası Hun, annesi Siyanpi olan insan” < Siy. (HWC: 344).
34. 秃发 tūfā “Yorgan” < Siy. (HWC: 345).
35. 吐奚 tǔxī “Eski, kadimi” < Siy. (HWC: 347).
36. 推寅 tuīyīn “Araştırmayı derinleştirmek” < Siy. (HWC: 348).
37. 托 tuō “Toprak” < Siy. (HWC: 348).
38. 托钵 tuōbō “Ne ilah, ne de insan olan mahlukat” < Siy. (HWC: 348).
39. 乌矮真 wū āizhēn “Birliğe girecek olan yabancı soyadlıları idare eden memur” < Siy. *uağaiçin* (HWC: 360).
40. 屋引 wūyīn “Ev” < Siy. (HWC: 363).
41. 咸真 xiánzhēn “Menzilhanesüvarisi” < Siy. < Tü.-Mo. *yamçi(n)* < Mo. *yam* “istasyon, durak”, *jam* “yol”, (HWC: 371).
42. 羊真 yángzhēn “Görev adı” < Siy. (HWC: 383).
43. 壹斗眷 yīdòujuàn “Aydınlık” < Siy. (HWC: 388).
44. 宥连 yòulián “Bulut” < Siy. (HWC: 396).
45. 郁若 yùruò “Asalet ünvanı” < Siy. (HWC: 397).
46. 折澳真 zhéàuzhēn “Yargıç” < Siy. *jilruaiçin* < Tü.-Mo. *julura(lug)çi* “memur”; Mo. *jarguçi*, (HWC: 404).
47. 直勤 zhíqín “İmparatorun yakınları” < Siy. *tāgin* < Tü. *tāgin* “imparator ailesinin evlatlarının üstlendikleri görev ünvanı” (HWC: 406).
48. 直真 zhízhēn “Kendi milletinin iç işlerini idare eden yönetici” < Siy. *tāgçin* (HWC: 406).

4) Tuyguncadan Çinceye geçen kelimeler

HWC’de Tuyguncadan geçen bir kelime kaydedilmiştir.

1. 莫何 mòhé “Baba” < Tuy. *(a)bağa* < Tü. *bağa* “küçük” (HWC: 246).

5) Uygurcadan Çinceye Geçen Kelimeler

HWC’de 83 kelime Uygurca kaynaklı gösterilmiştir. Bunlar arasında Türkçe kaynaklı gösterilen 6; Arapça kaynaklı gösterilen 14; Farsça kaynaklı gösterilen 14; Rusça kaynaklı gösterilen 2; Moğolca kaynaklı gösterilen 1; Çince kaynaklı gösterilen 1 kelime bulunmaktadır. Uygurca kaynaklı gösterilen bazı kelimeler köken itibarıyla Uygurca değildir. Örneğin: *aptowa* (Far.), *barat* (Ar.), *dawaz* (Far.), *doğa* (Moğ.), *gugut* (Far.), *majan* (Ar.), *nezir* (Ar.), *sama* (Ar.),

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008

sapayi (Ar.), *satar*, *senem* (Ar.), *tembur* (Ar.), *wehpe* (Ar.). Bu kelimeler Uygurcaya yerleşerek Çinceye geçmiş yabancı kökenli kelimelerdir. **83** kelime içerisinde Türkçe kökenli **33** kelime bulunmaktadır. Kitapta Uygurcadaki kız ve bayanlara saygı ifadesi olarak kullanılan *hinim* kelimesi Farsça kökenli gösterilmiştir. Ancak buradaki *hinim* kelimesi *han-i-m* - *hanım* kelimesinden başka bir şey değildir. Dolayısıyla Türkçe kökenlidir. İki terkipli bazı kelimelerin biri yabancı kökenli, diğeri Türkçe kökenlidir. Örneğin: **阿奇木伯克 āqimübókè** “Hakimbeg” < Ar. *hakim*- Tü. *beg*; **安巴尔其 ānbā'ěrqi** “Ambarçı” < Far. *ambar*- Tü. *çi*; **普通抵项 pūtōngdǐxiàng** “Pütün dihan” < Tü. *pütün*- Far. *dihan*. Uygurcadan Çinceye geçen kelimelerden **坎儿井 kǎn'ěrjǐng** “Yeraltı su kanalı” (XHC: 632), **坎土曼 kǎntūmàn** “Kazma” (XHC: 632), **饊 náng** “ekmek” (XHC: 818), **袷衫 qiāpàn** “ceket” (XHC: 906) bugün Çince kullanılmaktadır. Uygurcadan Çinceye geçen kelimeler şunlardır:

1. **阿不都瓦壺 abūdūwǎhú** “İbrik” < Uyg. *aptowa* (HWC: 1).
2. **阿吉 ājǐ** “Demokratik reform hareketinden önce Uygur yüksek tabaka zatlının isimlerinin sonuna ilave edilen hürmet adıdır” < Uyg. *haji* < Ar. *hajji* / *hajj* “ kutsal yere bakıp tapınan” < *hajja* “ yola çıkmak, kutsal yeri ziyaret etmek” (HWC: 5).
3. **阿大 ādà** “Yaşça ve itibarca büyük kimse” < Uyg.~ Kaz. *ata* < Tü. *ata* “baba, ata” (HWC: 2).
4. **阿尔切 ā'ěrqiē** “Uygur feodal çiftliğindeki erkek uşak; ailedeki erkek köle” < Uyg. *elqi* (HWC: 4).
5. **阿克撒卡尔 akèsākǎ'ěr** “Uygur feodal çiftliğinin baş yöneticisi veya amiridir” < Uyg. *aksakal* (HWC: 6).
6. **阿娜 ānà** “Anne” < Uyg. *ana* < Tü. *ana* (HWC: 9).
7. **阿奇木伯克 āqimübókè** “Qing Sülalesi dönemindeki Şincang Uygur bölgesinde şehir ve köy işlerini idare eden en yüksek yöneticidir” < Uyg. *hakim beg* [*hakim* < Ar. *hakim* “hükümdar”. *beg* < Tü.] (HWC: 11).
8. **艾捷克 āijiékè** “Keman” < Uyg. *ğijek* (HWC: 15).
9. **安巴尔其 ānbā'ěrqi** “Uygur feodal çiftliğinde ambarı idare eden insan” < Uyg. *ambarqi* [< Ar. *ambar* “depo” + Uyg. *qi* (isim yapan ek)] (HWC: 18).
10. **奥他克其 à tākèqi** “Ortakçı” < Uyg. *otakqi* (HWC: 24).
11. **巴达木帽 bādámùmào** “Üzerine badem çekirdeği şeklinde nakış işlenen Uygur şafkasıdır” < Uyg. *badam doppa* [*badam* < Far. *bādām*] (HWC: 26).
12. **巴拉特节 bālātèjié** “Uygur, Tacik gibi milletlerin bayramı, yani yağlı kabak bayramıdır. Genellikle ramazan bayramından 45 gün önce yapılır. Her ev yağlı kabakları bir direğe bağlayıp ateşe verdikten sonra yere dökülenleri halk ayaklarıyla çiğner, böylece bela kazalardan kurtulduğuna inanır” < Uyg. *barat* (HWC: 28).
13. **巴依 bāyī** “Servet sahibi” < Uyg. *bay* [< Tü. *bay*] (HWC: 31).
14. **巴扎 bāzhā** “Pazar” < Uyg. *bazar* [< Far. *bāzār* “bir çarşı”] (HWC: 31).
15. **拜卡尔抵项 bàikǎ'ěr dǐxiàng** “Toprak ağaları için çalışan çiftçi köle” < Uyg. *bikardihan* (*bikar* “boş, işsiz”, *dihan* “çiftçi”) [< Far.] (HWC: 34).
16. **伯克 bóké** “Yönetici, ağa” < Uyg. *beg* [< Tü.] (HWC: 53).
17. **查拉克 chálākè** “Ağırlık ölçü birimi, yaklaşık 5 kiloya eşittir” < Uyg. *qarek* [< Far. “dörtte bir”] (HWC: 62).

Turkish Studies

18. 春吉(土屋) **chùnjí(tǔwù)** “Uygurların üzüm kuruttukları toprak ev, kerpiçle yapılır, havalandırılması için dört duvarı delikli yapılır” < Uyg. *qünqe* (HWC: 67).

19. 达甫(鼓) **dáfū(gū)** “Tef” < Uyg. *dap* [< Far. *tabiran* “tef”] (HWC: 69).

20. 达瓦孜 **dáwǎzī** “Yüksek ip üzerinde yürüme, Uygurların geleneksel sporu. İpin bir ucu yaklaşık 30 metre yükseklikteki direğe bağlanır, diğer ucu yere çakılan bir kazığa yatay olarak bağlanır, gösterici eline aldığı uzun düz bir dayakla müzik eşliğinde ip üzerinde gösteri yapar” < Uyg. *dawaz* (HWC: 70).

21. 刀朗(舞) **dāoláng(wǔ)** “Uygur halk dansı, genellikle festival ya da düğünlerde gösterilir” < Uyg. *dolan usuli* [*dolan* “Güney Xinjiang’daki (Doğu Türkistan) bir nehir isminden gelmez”] (HWC: 75).

22. 道阿 **dào’ā** “Eskiden Uygur feodal üst tabaka zatlarının yanlarında bulundurdukları uşaklar” < Uyg. *doğa* (HWC: 75).

23. 地待克 **dìdàikè** “Çiftlikteki kadın uşak, cariye” < Uyg. *didek* (HWC: 79).

24. 都阿 **dūwǎ** “Dua” < Uyg. *doa* [Ar. *du’ā*] (HWC: 84).

25. 独他尔 **dúta’ěr** “İki telli saz” < Uyg. *dutar* [< *dū* “iki” + *tar* “tel” < Far.] (HWC: 85).

26. 巩乃斯种羊 **gǒngnǎisīzhǒngyáng** “İnce yünlü koyun” < Uyg. *küneskoyi* [*künes* Kuzey Xinjiang’daki (Doğu Türkistan) Künes ilçesi (Yani xin yuan xian)nin adından alınmadır] (HWC: 122).

27. 古古提 **gǔgǔtí** “Kükürt, kibrit” < Uyg. *gugut* (HWC: 123).

28. 哈子伯克 **hǎzǐbókè** “Eski dönemdeki Uygur idareci, hakimbeğden bir kademe altındadır” < Uyg. *kazbeg* (HWC: 131).

29. 海里木 **hǎilímù** “Bayan, hanım” < Uyg. *hinim* [Far.] (HWC: 133).

30. 汗 **hàn** “1. 1949’tan önce bazı yüksek tabaka Uygur erkeklerinin adlarının sonuna ilave edilen san; 2. Uygurların bayanları ifade etmede kullandıkları san, ismin sonunda kullanılır” < Uyg. *han* [< Tü.] (HWC: 134).

31. 和卓 **hézhūo** “1. İslam sahabelerine, Hz. Muhammed’in soyundan gelenlere ve İslam ulemalarına, yani kutsal kişilere verilen hürmet sanı; 2. Xinjiang (Doğu Türkistan) ve Orta Asya bölgesindeki feodal yüksek tabaka İslami zatlarının kendilerine verdikleri san, yani aristokrat” < Uyg. *hoja* [< Far. *huājah*] (HWC: 136).

32. 黑孜买提卡尔 **hēizīmǎitǐkǎ’ěr** “Hizmetçi” < Uyg. *kizmetkar* [< Ar. *hidmat* veya Far. *hizmat* + Far. *kar* (yapım eki)] (HWC: 138).

33. 吉那孜 **jínàzǐ** “Tabut” < Uyg. *jinaza* [< Ar. *janāz*] (HWC: 150).

34. 卡隆 **kǎlóng** “Eski Uygurların çalğı aleti, şekli kanuna benzer” < Uyg. *kalun* (HWC: 170–171).

35. 坎儿井 **kǎn’ěrjǐng** “Uygur ve başka millet halklarının dağdaki kar sularıyla tarlayı sulamada kullandıkları su tesisidir, kuyular ard ardına sıralanacak şekilde kazılıp sonra dipten bir birleriyle bağlanarak yeraltı su kanalı haline getirilir” < Uyg. *kariz* (HWC: 175).

36. 坎土曼 **kǎntǔmàn** “Kazma, çapa” < Uyg. *ketmen* (HWC: 175).

37. 克依克卡 **kèyīkèkǎ** “Yumurta sarısı ile undan yapılmış ince çörek” < Uyg. *kiyikqe* (HWC: 189).

38. 苦尔 **kǔ’ěr** “köle” < Uyg. *kul* (HWC: 191).

39. 库尔班节 **kù’ěrbānjié** “Kurban bayramı” < Uyg. *kurban heyt* [< Ar. *’īd al-Qurbān*] (HWC: 191–192).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*

40. 玛江 mǎjiàng “Uygur ve diğer azınlık milletlerin kullandıkları süs eşyası, incileri ipe geçirmek suretiyle yapılan bir çeşit kolye” < Uyg. *majan* (HWC: 228).
41. 买僧 mǎisēng “Müezin” < Uyg. *mezin* [< Ar. *muazz(i)n*] (HWC: 229).
42. 买西热甫 mǎixīrèfū “Uygur ve diğer milletlerin küçük çaptaki geleneksel eğlence partisi, genellikle kış sezonunda evlerde düzenlenir, katılımcılar genellikle erkeklerdi” < Uyg. *mexrep* [< Ar. *maşrab* “bar, yiyip içilen yer”] (HWC: 229).
43. 莫合烟 mòhéyān “Sigara” < Uyg. *mohorka* [< Rus. *maxopka*] (HWC: 246).
44. 木卡姆 mùkāmū “Melodi anlamına gelir, Uygurların münevver klasik halk müziği, 12 bölümlüdür, ‘12 makam’ diye adlandırılmıştır” < Uyg. *mukam* [muhtemelen < Far. *muq* “şarkı” + Tü. *an* “şarkı”] (HWC: 249).
45. 纳孜尔孔 nàzī’èrkǒng “Uygur dansı” < Uyg. *nazirqum* (HWC: 253).
46. 乃孜尔 nǎizi’ěr “Uygurların ölenlerin ruhu için düzenledikleri bir tür faaliyet, yakın kişiler davet edilip çeşitli milli yemekler yenir” < Uyg. *nezir* (HWC: 254).
47. 馕 nǎng “Ekmek” < Uyg. *nan* [< Far. *nān*] (HWC: 255).
48. 奴古拉 núgūlā “davul” < Uyg. *nağra* [< Far.] (HWC: 261).
49. 皮皮 pípi “Uygurların nefesli çalgı aleti” < Uyg. *pipi* (HWC: 273).
50. 皮然迪克 pírándíkè “Bir çeşit şekerli bisküvi; bisküvi; pasta” < Uyg. *pranik*, *perendik* [< Rus. *pranik*] (HWC: 273).
51. 皮牙孜 píyázi “Soğan” < Uyg. *piyaz*; Kaz. *peyaz* (HWC: 273).
52. 普通抵项 pǔtōngdǐxiàng “Toprak ağalarına yıllık çalışan çiftçi” < Uyg. *pütin dihan* [*dihan* < Far.], (HWC: 282).
53. 琪曼朵帕 qímànduǒpà “Uygurlarda bir çeşit renkli çiçek işlenmiş şapka” < Uyg. *qimendoppa* (HWC: 283).
54. 袷衫 qiāpàn “Uygur, Tacik gibi milletlerde erkeklerin giydikleri bir çeşit yakasız uzun ceket” < Uyg. *qapan* (HWC: 285).
55. 热瓦甫 rèwǎfū “Uygurların telli çalgı aletidir. Güney Xinjiang’dakisi yedi telli, Kuzey Xinjiang’dakisi sadece beş telli olur” < Uyg. *rawap* [< Far. *rabāb*] (HWC: 291).
56. 柔巴依 róubāyī “Uygur klasik şiirindeki bir türdür. Çinlilerin dörtlüklerine benzer” < Uyg. *rubayi* [< Far.], (HWC: 292).
57. 肉孜节 ròuzǐjié “Ramazan bayramı” < Uyg. *Rozi heyt* [< Far. *Roza* < *roza* “perhiz”] (HWC: 292).
58. 萨巴伊 sàbāyī “Uygur çalgı aleti” < Uyg. *sapay* (HWC: 295).
59. 赛的克 sàidíkè “Eskide her bayramda çiftçi kölelerin camiye verdikleri buğday” < Uyg. *sedike* [< Ar. *sadaqa* “dilenciye verilen para”] (HWC: 298)
60. 赛乃姆 sàinǎmū “Xinjiang’ın (Doğu Türkistan) çeşitli yerlerine yayılan Uygur ve diğer milletlerin bir tür şarkılı dansı, bir kaç şarkının dansa uyarlanmasıyla meydana gelir” < Uyg. *senem* (HWC: 299).
61. 沙朗木 shālǎngmù “Selam” < Uyg. *salam* [< Ar. *salām* ‘sağlam, barış’, İbranicedeki *shālām* (‘barış’) ile aynı kökten] (HWC: 306).
62. 沙律 shālǔ “Öğreti” < Eski Uygurca. *şazin* (HWC: 306).
63. 沙曼 shāmàn “Uygurların bir çeşit dansı” < Uyg. *sama* (HWC: 307).

Turkish Studies

64. 沙他尔 *shātā'ěr* “Uygurların telli çalgı aleti. 13 telli olur” < Uyg. *satar* (HWC: 307).
65. 索索 *suǒsuǒ* “Xinjiang (Doğu Türkistan) kumluklarındaki bir çeşit bitki, odun yapılı” < Uyg. *söksök* (HWC: 331).
66. 塔卜 *tǎbù* “Tabut” < Uyg. *tawut* [< Ar. *tāwūt*] (HWC: 333).
67. 塔兰其 *tǎlánqí* “Aslı anlamı ekicidir. Azadlıktan önceki Mançu döneminde İli’ye göç eden Uygur çiftçilerine verilen ad” < Uyg. *taranqi* [< Moğ. *tariyaçin* “çiftçi, tekil”; *tariyaçid* “çiftçiler, çoğul”] (HWC: 334).
68. 坛 *tán* “Eskide Xinjiang’ın (Doğu Türkistan) kuzey bölgesinde pırnıç tarlasını ölçmede kullanılan birim, aşağı yukarı 20 dönümdür” < Uyg. *den* [< Çin. *dān, shi*] (HWC: 337).
69. 弹布尔 *tánbù'ěr* “Uygur çalgı aleti, tanbur” < Uyg. *tembur* (HWC: 337).
70. 桶翁 *tǒngwēng* “Yakasız uzun deri giysi” < Uyg. *ton*; Kaz. *ton* (HWC: 345).
71. 托勒 *tuǒlè* “Aristokrat, bey” < Uyg. *töre*; Kaz. *törê* (HWC: 349).
72. 瓦甫地 *wǎfūdì* “Dini arsa” < Uyg. *wehpe* (HWC: 352).
73. 乌麻斯 *wūmǎsī* “Mısır unundan yapılan yemek” < Uyg. *umaq* (HWC: 362).
74. 吾玛什 *wūmǎshí* “Mısır eriştəsi” < Uyg. *umax* [muhtemelen un + ax “yemek”] (HWC: 363).
75. 吾受尔 *wūshòu'ěr* “İslamdaki dinî vergilerin biri, yani dinî hububat” < Uyg. *uxur, huxur* [Ar. *iuxur* “onda bir vergi”] (HWC: 363).
76. 线帕拉孜 *xiànpālāzī* “Pamuk ipi ya da kaba yün ipten dokulan kaba kilim” < Uyg. *palaz* (HWC: 371).
77. 雅丹 *yǎdān* “Kurak bölgelerde rüzgâr nedeniyle oluşan bir çeşit yer şekli. Aslı anlamı ‘tehlikeli kaya’” < Uyg. *yar* (HWC: 379).
78. 雅克西 *yǎkèxī* “İyi, güzel” < Uyg. *yahxi* (HWC: 379).
79. 亚西姆塞斯 *yàxīmùsēsī* “Nasılsınız, iyi misiniz” < Uyg. *yahximusiz* (HWC: 381).
80. 亚夏逊 *yàxiàxùn* “Yaşasın” < Uyg. *yaxisun* (HWC: 381).
81. 业切 *yèqiè* “Xinjiang’daki (Doğu Türkistan) müslümanların aile fertleri öldükten yedi gün ve bir yıl sonra yapılan tören, hoca çağırılıp Kur’an okutulur ve yakınlarına hediye verilir” < Uyg. *yette* [Aslında “yedi gün” demektir] (HWC: 384).
82. 伊麻木 *yīmámù* “Xinjiang (Doğu Türkistan)da İslam dini görevlisi, namaz kıldıran kişi” < Uyg. *imam* [Ar. *imām* “yönetici, yol gösterici”] (HWC: 386).
83. 依勒克其 *yīlèkèqí* “Yıllık çalışan” < Uyg. *yillikqi*, (HWC: 387).
84. 扎卡特税 *zhākātèshuì* “İslam dinindeki vergilerin biri” < Uyg. *zakat* [Ar. *zakāt* “vergi vermek, fakirlere pul para vermek”] (HWC: 401).
- 6) Kazakçadan Çinceye Geçen Kelimeler
HWC’de Kazakça kaynaklı gösterilen 21 kelime bulunmaktadır. Bunların tümünün Kazakçadaki orijinal şekli verilmiştir. Bunlar arasında **拿吾肉孜节** *náwúròuzījié* “Nevruz” kelimesi Farsça kökenlidir. **冬不拉** *dòngbùlā* “dombura” (XHC: 257) bugün de Çince kullanılmaktadır. Kazakça kaynaklı gösterilen kelimeler şunlardır:
1. 阿肯 *ākēn* “Kazakların halk şairleri ve ozanlara verdikleri isim” < Kaz. *aken* (HWC: 6).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008

2. 阿肯弹唱 ākēn táncàng “Kazak halk şairlerinin atışması, bir ya da iki kişi dombura çalarak söyler, güftesi genellikle irticalen söylenir, ayrıca konuşma da vardır” < Kaz. *akendar aytese* (HWC: 6).

3. 阿吾勒 āwūlè “Kazaklarda kan bağına dayanan en küçük birlik, genel olarak bir hayvan sahibi aile ya da hayvan sahibi zenginleri temel alan, kan bağları yakın olan bir kaç aile veya ondan fazla aileden oluşur” < Kaz. *awel* (HWC: 13).

4. 巴斯 bāsī “avul (kan bağına dayanan en küçük birlik) başı, belirli yetkileri vardır” < Kaz. *base* < *bas* (HWC: 30)

5. 包尔沙克 bào'ěrshākè “Kazaklarda yağda kızartılarak pişirilen bir çeşit yemek, una tuz ilave edilip hamur yapıldıktan sonra küçük parçalar haline getirilerek kızartılır” < Kaz. *bawersak* (HWC: 36).

6. 标尔克 biào'ěrkhè “Kazak ve Uygurların kışın giydikleri yuvarlak deri giysi” < Kaz. Uyg. *börük/bök* < Tü. (HWC: 45).

7. 别尔莱 bié'ěrlái “Deri yen” < Kaz. *biyelay* (HWC: 46).

8. 冬不拉 dòngbùlā “Kazakların milli çalgı aleti, koyun bağırsağından yapılan iki teli vardır” < Kaz. *dombra* (HWC: 83).

9. 金特 jīntè “Kazaklarda bir yemeğin adı” < Kaz. *jent* (HWC: 162).

10. 卡斯克 kāsīkè “kurt” < Kaz. *kasker* (HWC: 172).

11. 柯布斯 kēbùsī “Kazakların milli çalgı aleti” < Kaz. *kobez* (HWC: 180).

12. 克孜苦瓦尔 kèzikūwǎ'ěr “Yani ‘kız kovalar’, Kazak genç kız ve delikanlılarının çok sevdiği bir oyundur. Bir genç kız ve bir delikanlı atlarına binerek koşuturlar, dönüş sırasında kız erkeği kovalar ve kamçısıyla erkeğe vurur” < Kaz. *kez kuwar* (HWC: 189).

13. 拿吾肉孜节 nǎwúròuzījié “Kazakların önemli bayramının adı, İslam takvimine göre aralık ayında yapılır” < Kaz. *nawerez* (HWC: 251).

14. 斯布斯柯 sībùsīkè “Kazakların milli çalgı aleti, bir çeşit kısa klarnet” < Kaz. *sebezge* (HWC: 323).

15. 塔睦尔 tāmù'ěr “Kardeş gibi olmak” < Kaz. *tamer* (HWC: 335).

16. 套麻嘎 tàomágā “Kartal şaffkası, av kartalının başına konur, kartalı tutmaya yarar” < Kaz. *tomaga* (HWC: 339).

17. 吐麻克 tǔmákè “Kazak ve Uygur erkeklerinin giydikleri teneke biçiminde yuvarlak şapka, tilki derisinden yapılır” < Kaz. Uyg. *tumak* (HWC: 347).

18. 吾鲁 wūlū “Kabile, soy” < Kaz. *urew / uruw* (HWC: 363).

19. 耶利 yēli “Kazakların kabile, sülale ve devlete verdikleri isimdir. Bazen ‘uruw’ (uruk) da derler” < Kaz. *el* (HWC: 384).

20. 衣什克 yīshīkè “Kazakların bağladıkları kumaşlı kemer” < Kaz. *ixik* (HWC: 387).

7) Kırgızcadan Çinceye Geçen Kelimeler

HWC’de 10 kelime Kırgızca kaynaklı gösterilmiş, orijinal şekilleri de verilmiştir. Bunlardan 密的支 mǐdīzhī “kâtip” kelimesi Çince “yazmak” anlamındaki “piet” kelimesinden türetilmiş ve tekrar Çinceye verilmiştir. HWC’de Kırgızca kaynaklı gösterilen kelimeler şunlardır:

1. 艾列切克 àilièqièkè “Kırgız kadınlarının eskide başlarına bağladıkları beyaz kumaştan yapılan giysi” < Kırg. *elet t/hek* (HWC: 15).

2. 包糟 bāozāo “Kırgızların bir çeşit içeceği” < Kırg. *bozo* (HWC: 37).

3. 加尔玛 jiǎ'ěrmǎ “Kırgızların bir çeşit içeceği” < Kırg. *dzarma* (HWC: 153).

Turkish Studies

4. 克雅克 kèyǎkè “Kırgızların eski müzik aleti” < Kırg. *qhejaq* (HWC: 189).
5. 库木孜(琴) kùmùzīqín “Kopuz” < Kırg. *qhomuz* (HWC: 192).
6. 玛纳斯奇 mǎnàsīqí “Özel olarak Kırgız kahramanlık destanı ‘Manas’ı söyleyen halk ozanı” < Kırg. *manast/ŋhe* (HWC: 228).
7. 密的支 mìdīzhī “Kırgız hükümdarlarının saray katibi” < Kırg. *bitigçi* (HWC: 239).
8. 纳仁 nàrén “Kırgızların sevdiği etli makarna” < Kırg. *naren* (HWC: 253).
9. 切克满 qièkè mǎn “Kırgızların deve yünüyle dokudukları bir çeşit kumaş” < Kırg. *t/ŋhekhmen*, (HWC: 286).
10. 乌拉奇克 wūlāqīkè “Kuzu kapışma yarışına katılan kişi” < Kırg. *ulaqhthe* (HWC: 361).

8) Özbekçeden Çinceye Geçen Kelimeler

HWC’de Özbekçe kaynaklı gösterilen kelimelerin sayısı 6’dır. Bunların Özbekçedeki orijinal şekilleri de verilmiştir. Yalnız bunlardan 萨玛瓦 sāmǎwǎ “semaver” Rusça, 东布 dōngbù “tembur” ise Arapça kökenlidir. HWC’de Özbekçe kaynaklı gösterilen kelimeler şunlardır.

1. 艾特克 àitèkè “Üzerine nakış işlenmiş çizme” < Özb. *ethik* (HWC: 16).
2. 巴斜 bāxié “Özbeklerin bir çeşit halk dansı” < Özb. *baše* (HWC: 31).
3. 东布 dōngbù “Özbeklerin milli telli çalgı aleti” < Özb. *thumbur* (HWC: 83).
4. 库尔达克 kù’ěrdákè “Patatesle yapılan etli yemek” < Özb. *qurdaq* (HWC: 192).
5. 萨玛瓦 sāmǎwǎ “Semaver” < *samawar* [< Rus. *samavar*] (HWC: 297).
6. 斜格乃 xiégénǎi “Özbeklerin çalgı aleti” < Özb. *shaqns* (HWC: 373).

9) Tatarcadan Çinceye Geçen Kelimeler

HWC’de Tatarca kaynaklı gösterilen 3 kelime bulunmaktadır. Bunların orijinal şekilleri de verilmiştir. Bu kelimeler şunlardır:

1. 忽迷思 hūmísī “Kımız” < Tat. *kumiz* (HWC: 140).
2. 克儿西玛 kè’ěrxīmǎ “Tatarların bir çeşit içkisi” < Tat. *qheşma* (HWC: 184).
3. 克赛勒 kèsàilè “Tatarlarda bir içecek çeşidi” < Tat. *khese* (HWC: 188).

B. Dolaylı Olarak Çinceye Geçen Türkçe Kelimeler

Türkçeden doğrudan Çinceye geçen kelimelerin yanısıra başta Moğolca olmak üzere Mançuca, Kitanca, Tibetçe, Tacıkçe, Rusça, İngilizce gibi çeşitli diller aracılığıyla geçen kelimeler de bulunmaktadır. Bunları şu şekilde göstermeye çalıştık:

1) Moğolcadan Çinceye Geçen Türkçe Kelimeler

HWC’de Moğolca kaynaklı olarak gösterilen kelimeler arasında 47 kelimenin Türkçe kökenli olduğu anlaşılmaktadır. Biz bunları Gerhard Doerfer’in tesbitine dayanarak belirledik. Bu kelimeler şunlardır:

1. 阿尔斯郎 ā’ěrsīláng “Arslan” < Moğ. *arslan* (HWC: 4) < Tü. *arsalan*, *arslan* (TMEN: 522).
2. 阿尔泰 ā’ěrtài “Altın” < Moğ. *altan* (HWC: 4) < Tü. *altan*, *altun* (TMEN: 522).
3. 阿寅勒 āyínlè “Aile, oba, köy” < Moğ. *ail* (HWC: 14) < Tü. *ayil* “komşuluk” (TMEN: 523).
4. 爱兰 àilán “Ayran” < Moğ. *ayirag* (HWC: 16) < Tü. *Ayirag* “İnek sütünden yapılmış kımız” (TMEN: 523).
5. 安答 āndǎ “And içmiş kardeş, arkadaş” < Moğ. *anda*, *and* (HWC: 18) < Tü. *anda* “Yoldaş, arkadaş, dost” (TMEN: 522).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008

6. 八魯 *bālū* “Gri” < Moğ. *boru* (HWC: 25) < Tü. *boro* “gri” (TMEN: 525).
7. 巴嘎 *bāgā* “Ordu. Qing sülalesi döneminde “xihu” diye adlandırılan nahiyeden küçük birimdir. Kurtuluştan sonra İç Moğolistan Özerk Bölgesi’ndeki hayvancılık yapılan bölgelerde bu ad alışkanlık olarak köy dereceli devlet organı karşılığında kullanıldı. 1954’ten sonra, Baga normal köyle eşitlendi” < Moğ. *bag* [<Tü. *bag*] (HWC: 27).
8. 巴彦 *bāyàn* “Servet sahibi, hayvan sahibi” < Moğ. *bayan, boyan* (HWC: 31) < Tü. (TMEN: 524).
9. 拔都魯 *bádūlū* “Kahraman, savaşçı” < Moğ. *bagator, baatur* (HWC: 31) < Tü. *bagatur, batur* “Kahraman” (TMEN: 523–524).
10. 别里哥 *biéligē* “Akıl, bilge” < Moğ. *bilig* [<Tü. *bilig*] (HWC: 46)
11. 孛 *bó* “Şaman” < Moğ. *böke, böx* (konuşmada) (HWC: 53) < Tü. *böge* (TMEN: 525).
12. 孛阔 *bókuō* “Savaşçı, güçlü, güreşçi” < Moğ. *böke, böx*(konuşmada), (HWC: 53. <Tü. *böke* (TMEN: 525).
13. 茶迭儿 *chádié’ér* “Çadır” < Moğ. *çadir* (HWC: 62) < Tü. *çatur* (TMEN: 527).
14. 达赖 *dálài* “Aslında deniz anlamındadır. Çince Tibet’teki Lama dini Geru Mezhebinin (Sarı Din) yaşayan iki büyük Buda’sının birinin (Lasa’daki) ünvanı olan ‘Lama’ (Üstad anlamındadır) ile birlikte kullanılır” < Moğ. *dalai* (HWC: 70) < Tü. *dalai* “deniz” (TMEN: 528).
15. 答刺罕 *dálāhǎn* “Askeri rütbe” < Moğ. *darxan* (HWC: 71) < Tü. *darqan* (TMEN: 528).
16. 掇里班曲律 *duōlibānqūlū* “Dört savaşçı” < Moğ. *dörben kuluk* (HWC: 89) *dörben* “dört” < Tü. (TMEN: 528).
17. 俄木其 *émùqí* “Doktor” < Moğ. *emç* (HWC: 90) < Tü. *emçi* “Doktor” (TMEN: 529).
18. 鄂拓克 *ētòkè* “Kan bağına dayalı kabile. Qing sülalesi döneminde Cungarlar 24 otag’a ayrılmış, her otagda 1 ile 5 kadar kişi bulunmuştur” < Moğ. *otog* (HWC: 92) < Tü. *otog* “Aile, soy, temel” (TMEN: 534).
19. 哈罕 *hāhǎn* “İmparator, kağan” < Moğ. *xagan, xan* (HWC: 129) < Tü. *qan* “Hükümdar” (TMEN: 535).
20. 哈刺 *hālà* “Siyah, karanlık” < Moğ. *xar(a), kar(a)* (HWC: 130) < Tü. *qara* (TMEN: 536).
21. 哈纳 *hana* “Çadırın ağaçtan yapılmış duvarı” < Moğ. *xana*, (HWC: 131) < Tü. *qana* “Duvar kanadı” (TMEN: 535).
22. 忽兀儿 *hūwù’ér* “Kaman” < Moğ. *xugur, xuur* (HWC: 140) < Tü. *qugurçi* “Kamançı” (TMEN: 538).
23. 胡拔四 *húbōsì* “Kopuz” < Moğ. *xubis, xubs* < Türkçe. *qobuz, qubuz* (HWC: 140).
24. 火你赤 *huǒnǐchì* “Koyuncu, koyun çoban” < Moğ. *xoniçi* (HWC: 145) < Tü. *qoñçi* “Çoban” (TMEN: 537).
25. 吉木申 *jímùshēn* “Meyva, yemiş, reçel” < Moğ. *jim□s, jimisen* (HWC: 150) < Tü. (TMEN: 530).
26. 阔端赤 *kuòduānchì* “Muhafız, koruma” < Moğ. *kötüçi, köteçi* (HWC: 195) < Tü. *küd-* “Korumak” (TMEN: 532).
27. 怯里马赤 *qièlǐmǎchì* “Tercüman” < Moğ. *kelemürçi* (HWC: 287) < Tü. *kelmeçi* “Tercüman” (TMEN: 531).

Turkish Studies

28. 敏里 mǐnlǐ “Bin” < Moğ. *mianga(n)* (HWC: 242) < Tü. (TMEN: 533).
29. 怯薛 qièxuè “Muhafız birliği, muhafız alayı” < Moğ. *kesig, keşigten* (HWC: 287) < Tü. (TMEN: 531).
30. 萨日朗(花) sàrìlǎng(hua) “Dağ çiçeği” < Moğ. *sarana* “Çiçek” (HWC: 297) < Tü. çeçek (TMEN: 527).
31. 苏鲁克 sūlǔkè “Sürü, hayvan sürüsü” < Moğ. *süreg, sürüg* (HWC: 328) < Tü. *sürüg* “sürü” (TMEN: 540).
32. 速鲁麻 sùlǔmá “Rakı” < Moğ. *sürme* (HWC: 329) < Tü. *sorma* (TMEN: 540).
33. 塔里牙 tālǐyá “Hububat” < Moğ. *tariy-a* (HWC: 335) < Tü. (TMEN: 542).
34. 谈哈 tánhǎ “Damga, mühür” < Moğ. *tamag(a)* (HWC: 337) < Tü. (TMEN: 541).
35. 探马赤 tàn mǎchì “Deveci, deveye bakan” < Moğ. *temegeçi* (HWC: 338) *temegen* < Tü. (TMEN: 542).
36. 腾戈里 téng gē lǐ “Gök, tanrı” < Moğ. *teñri, teñgeri, tegri* < Tü. *teñri* (HWC: 342).
37. 图们 túmén “Tümen, on bin” < Moğ. *tumen* < Tohar. *tmam, tmane, tumane* < Tü. *tümen* (HWC: 346) < Tü. (TMEN: 544).
38. 鞑脱 wòtuò “Ortak, arkadaş, ticaret ekibi, tüccar” < Moğ. *ortok* < Tü. *ortaq* (HWC: 360) < Tü. (TMEN: 534).
39. 邬吉门 wūjímén “Üzüm” < Moğ. *üjem* (HWC: 363) < Tü. *üjüm* (TMEN: 545).
40. 昔刺 xīlǎ “Sarı, yumurta sarısı” < Moğ. *sir(a), sar* (HWC: 367) < Tü. *sarıg* “Sarı” (TMEN: 539).
41. 札鲁花赤 zhālǔhuàchì “Yargıç” < Moğ. *jarguçi* (HWC: 402) < Tü. (TMEN: 530).
42. 倚纳 yǐnà “Uyumlu, sevilen kimse” < Moğ. *inag* (HWC: 389) < Tü. *inag* “Samimi, dost” (TMEN: 529).
43. 扎里赤 zhālǐchì “Yarlıkçı, fermanı duyuran” < Moğ. *jarlığçi* (HWC: 401) < Tü. *jarlig* “Karar name” (TMEN: 530).
44. 扎鲁忽 zhālǔhū “Dava” < Moğ. *jargu* (HWC: 401) < Tü. *jargu* “Dava” (TMEN: 530).
45. 赭答 zhèdǎ “Hayvanların vücudundan elde edilen bir çeşit taş (öküzün ödü olduğu da söyleniyor)” < Moğ. *Jada* [<Tü. *gyad*] (HWC: 402) < Tü. *jada* “Yağmur büyü” (TMEN: 530).
- 2) Mançucadan Çinceye Geçen Türkçe Kelimeler
HWC’de Mançuca kaynaklı gösterilen kelimelerden 7’sinin Türkçe kökenli olduğu anlaşılmaktadır. Bu kelimeler şunlardır:
1. 阿里喜 ālǐxǐ “Avı kuşatma” < Nüzhen.¹ *abalaci* (HWC: 7) < Tü. *aba* “Av” (TMEN: 521).
 2. 爱星阿巴图鲁 àixīng’ā bātúlǔ “Qing sülalesi döneminde savaşta hizmet gösterip ödül kazanmış yöneticilerin adı” < Man. *aisingga baturu*. *aisingga* “Faydalı”; *baturu* “Savaşçı, kahraman” anlamındadır](HWC: 17) < Tü. *batur* (TMEN: 524).
 3. 谙达 āndá “Arkadaş, ortak” < Man. *anda*, (HWC: 21) <Tü. (TMEN: 522).
 4. 多罗 duōluó “Tören, hak, kanuna uygun” < Man. *doro* (HWC: 87) < Tü. *törö* “hak” (TMEN: 543).
 5. 额尔沁 é’ěrqìn “Elçi” < Man. *elcin* [< Tü. *elçi(n)*](HWC: 90–91).

¹ Nüzhen, Mançuların diğer bir adıdır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008

6. 失魯 shīlǔ “Hayvan sürüsü” < Man. *suruk* (HWC: 315) < Tü. *sürüg* “sürü” (TMEN: 540).

7. 兀主猛安 wùzhǔměng'ān “Qing sülalesi döneminde rütbe adı, binbaşı” < Nüzhen. *uju mingan* (*uju* “Baş”; *mingan* “Bin” anlamındadır) (HWC: 364) *mingen* “Bin” < Tü. (TMEN: 533).

3) Kıtancadan Çinceye Geçen Türkçe Kelimeler

HWC'de Kıtanca kaynaklı gösterilen kelimelerden 8'i Türkçe kökenlidir. Bunlar şunlardır:

1. 阿札割只 āzhá gēzhǐ “Liao sülalesi dönemindeki görev adı” < Kıt. [*<* Tü. *ajacı*] (HWC: 14).

2. 暴里 bào lǐ “Liao sülalesi döneminde kötü insanlara karşı nefret ifade eden kelimedir, asıl anlamı ‘pars’tır” < Kıt. [*<*Tü. *bars* “Pars”] (HWC: 38).

3. 达刺干 dālā gān “Liao sülalesi dönemindeki görev adı” < Kıt. *darkhan* (HWC: 69) < Tü. *darqan* (TMEN: 528).

4. 打弼 dǎ bǐ “Saygı sunmak” < Kıt. *tabig* / *tabuğ* < Tü. *tabuğ* (HWC: 71).

5. 哈喇 hā lǎ “Kara, siyah” < Kıt. *khara* [Moğ. *xara* “Siyah” kelimesiyle ilgisi vardır] (HWC: 130) < Tü. *qara* (TMEN: 536)

6. 梅里 méi lǐ “Liao sülalesi dönemindeki görev adı” < Kıt. < Tü. *buiruk* “Vezir, aslında fermanı ileten memur anlamındadır” (HWC: 233).

7. 莫弗贺 mò fū hè “Liao sülalesi döneminde kabile şeflerine verilen ad” < Kıt. Muhtemelen Türkçe *bağa* “küçük” olabilir. (HWC: 246).

8. 夷离董 yí lí dǒng “Kıtan kabilesinin siyasi ve askeri önderi” < Kıt. *irkin* / *erkin* < Tü. *irkin* / *erkin*, (HWC: 388).

4) Tibetçeden Çinceye Geçen Türkçe Kelimeler

HWC'de Tibetçe kaynaklı gösterilen kelimelerden 3'ünün kökeni Türkçe ile ilgilidir. Bunlardan *emçi* Türkçe kökenlidir, ancak diğer ikisinin kökeni tartışmaya açıktır. Bunlar şunlardır:

1. 阿姆吉 ā mǔ jí “Lasa bölgesinde Tibetlerin doktorlara verdikleri ad” < Tb. *emtchi* (HWC: 9) < Tü. *emçi* “Doktor” (TMEN: 529).

2. 古德里 gǔ dé lǐ “İpar” < Tb. *gou deri*, *gou* “Koç”, *deri* “Koku” anlamındadır. Türk ve Moğol dil ailesinden geldiği söyleniyor. (HWC: 123).

3. 乌拉 wū lā “Angarya” < Tb. *ula*, muhtemelen Farsçadır. Türkçe olduğu da söyleniyor. (HWC: 361).

5) Tacikçeden Çinceye Geçen Türkçe Kelimeler

HWC'de Tacikçe kaynaklı gösterilen kelimelerden sadece 1'i Türkçe kökenlidir. Bu da şudur.

1. 乔洛克 qiáoluò kè “Taciklerin giydikleri bir çeşit deri ayakkabı” < Tac. *t/horug* < Uyg. *qoruk* (HWC: 286).

6) Rusçadan Çinceye Geçen Türkçe Kelimeler

HWC'de Rusça kaynaklı gösterilen kelimelerden Türkçe kökenli olanlar 21'dir. Bunların kaynak dildeki orijinal şekilleri de verilmiştir. Bunlar şunlardır:

1. 阿尔申 ā ěrshēn “Rus ölçüsü, eski Ruslarda 0,71 metreye eşit uzunluk ölçüsü” < Rus. *arşın* (HWC: 4) < Tü. (STRY: 40).

2. 阿依尔 ā yī'ěr “1. Altay bölgesinde oba; 2. Moğol göçmenlerinin yurdu; 3. Kırgız Cumhuriyetinde köy” < Rus. *ayıl* (HWC: 14) < Tü. (STRY: 41).

3. 贝伊勒贝伊 bèi yī lè bèi yī “Orta çağ Osmanlı imparatorluğundaki valilere verilen ad” < Rus. *beilerbey* (HWC: 39) < Tü.

4. 别伊 bié yī “Bey” < Rus. *bey* (HWC: 46) < Tü. (STRY: 74).

Turkish Studies

5. 波加的尔 *bōjiādi'ěr* “Savaşçı, yiğit, özellikle Rus halk rivayet ve destanlarındaki güçlü kahramanları gösterir” < Rus. *bogatur* (HWC: 48) < Tü. (STRY: 82).
6. 布乍 *bùzhà* “Boza” < Rus. *buza* (HWC: 60) < Tü. (STRY: 90).
7. 禅格琴 *chángéqín* “Azerbaycanda bir çeşit telli çalgı” < Rus. *çeng* (HWC: 63) < Tü. (ATS: 198).
8. 昌科布兹琴 *chāngkēbùzīqín* “Özbeklerde bir çeşit ağız kopuzu” < Rus. *çang - kobuz* (HWC: 64) < Tü. (STRY: 188).
9. 杜塔尔 *dùtǎ'ěr* “Orta Asyada halk çalgı aleti” < Rus. *dutar* (HWC: 86) < Tü. (STRY: 129).
10. 给亚克琴 *gěiyàkèqín* “Kırgızların bir çeşit çalgı aleti” < Rus. *kıyak* (HWC: 120) < Tü. (KS: 464).
11. 基什拉克 *jīshīlākè* “Orta Asyalıların köylere verdikleri bir ad” < Rus. *kışlak* < Tü. (HWC: 48).
12. 捷克曼 *jiékèmán* “Kafkaslıların giydikleri bir çeşit ceket” < Rus. *çekmen* < Tü. (HWC: 160).
13. 柯布札 *kēbùzhá* “Ukraynada eskide kullanılan sekiz telli bir çeşit çalgı aletidir” < Rus. *kobza* (HWC: 180) < Tü. (STRY: 188).
14. 科穆兹琴 *kēmùzīqín* “Kırgızların bir çeşit çalgı aleti” < Rus. *komuz* < Kırg. *qhomuz* (HWC: 182).
15. 科培兹琴 *kēpéizīqín* “Kazakların bir çeşit çalgı aleti” < Rus. *kobız* < Kaz. *qhobez* (HWC: 182).
16. 库贝兹琴 *kùbèizīqín* “Başkurdistan ve Tataristan Cumhuriyetlerinde yaygın olan bir çeşit ağız çalgı aleti” < Rus. *kubiz* (HWC: 191) < Tü. (STRY: 188).
17. 锵克琴 *qiāngkèqín* “Özbeklerin bir çeşit vurularak çalınan çalgı aleti” < Rus. *çank* (HWC: 286).
18. 秋伊久克笛 *qiūyǐjiūkèdí* “Türkmenlerin üfleyerek çaldıkları bir çeşit çalgı aleti” < Rus. *tyodyok* (HWC: 289) < Tü. (TDS: 663).
19. 散图尔琴 *sǎntú'ěrqín* “Türkiye ve Kafkaslarda vurularak çalınan bir çeşit çalgı aleti” < Rus. *santur/ santuri* (HWC: 300) < Tü. (TS: 1257).
20. 司贝兹加笛 *sībèizījiādí* “Kazak ve Kırgızların borulu çalgı aleti” < Rus. *sıbzga* (HWC: 321) < Tü. (KTS: 592).
21. 塔尔琴 *tǎ'ěrqín* “Kafkas ve Orta Asyada bir çeşit telli çalgı aleti” < Rus. *tar* (HWC: 334) < Tü. (ATS: 1106).
22. 乌芦斯 *wūlúsī* “Eskide Moğolistan, Sibirya ve Avrupa ile Rusya'nın güney doğusundaki bazı kabilelerin oluşturduğu bir devlet teşkilatı” < Rus. *ulus* [< Türkçe] (HWC: 362) < Tü. (STRY: 346).
23. 乌宗达拉舞 *wūzōngdálāwǔ* “Azerbaycan halkının tek kişilik dansı” < Rus. *uzundara* (HWC: 362) < Tü. (ATS:1172).
24. 雅蕾舞 *yǎlěiwǔ* “Azerbaycan'ın bir çeşit halk dansı” < Rus. *yallı* (HWC: 379) < Tü. (ATS: 1215).
- 7) İngilizceden Çinceye Geçen Türkçe Kelimeler
HWC'de İngilizce kaynaklı gösterilen kelimeler arasında Türkçe kökenli 9 kelime bulunmaktadır. Bunlar şunlardır:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008

1. 阿哈 āhā “Türkiye ve diğer İslam ülkelerinde önemli yetkililere verilen hürmet adı” < İng. *aga agha* < Tü. *Agha* “Sahip, efendi” (HWC: 4).
2. 拜兰节 bàilánjié “İslamda dini bayram” < İng. *Bairam* < Tü. *bäiram* (HWC: 34).
3. 巴夏 bāxià “Eskide Türkiye ve Mısır’da yüksek dereceli ordu ve hükümet yetkililere verilen ad” < İng. *pasha, pacha* < Tü. *pāshā, bāshā* (*bāsh* “baş, önder”) (HWC: 31).
4. 贝伊 bèiyī “Bey” < İng. *bey* < Tü. *bey* (HWC: 39).
5. 布祖基琴 bùzūjīqín “Yunan kökenli bir çeşit uzun saplı çalgı aleti” < İng. *bouzouki/ bousouki* < Çağdaş Yunanca. *Mpouzouki*. Muhtemelen Türkçeden gelmedir (HWC: 60).
6. 库鲁 kùlū “Kuruş, Türkiyenin para birimi” < İng. *kurus* < Tü. (HWC: 192).
7. 惹尼恰利(兵) rēníqiàli(bīng) “Yeniçeri” < İng. *Janizary / janizary; Janissary / janissary* < Fr. *janissaire* < İt. *giannizzero* < Tü. *yenicheri*, asıl anlamı “Yeni ordu” (HWC: 291).
8. 台伊 táiyī “1. Eskide Cezayir’deki yerli yetkililere verilen ad; 2. Eskide Tunus veya Tripoli gibi Kuzey Afrika İslam ülkelerindeki paşa” < İng. *dey* < Tü. *dāi* “dayı, aslında büyüklere saygı ifadesiydi” (HWC: 336).
9. 托马 tūomǎ “Tümen, on bin” < İng. *toman* < Far. *tūman* < Tü. *tūman* “Çok, on bin” (HWC: 349).

Sonuç olarak, Türkçeden Çinceye doğrudan ve dolaylı olarak pek çok kelime geçmiştir. HWC’den tespit edebildiğimiz Türkçe kökenli kelimelerin sayısı 349’dur. Bu kelimelerin büyük bir kısmı Türkçe kökenlidir. Bir kısmı ise aslında yabancı kökenli olup, önce Türkçeye girip yerleşmiş, sonra Çinceye geçmiştir. Tespit ettiğimiz rakamları son ve kesin rakam olarak kabul etmemek gerekir. Çünkü konuyla ilgili etimoloji çalışmaları derinleştirilirse, bu rakamlar değişebilir. Biz bu rakamları Türkçeden Çinceye geçen kelimeler hakkında bir fikir vermek için gösterdik.

KISALTMALAR

- Ar.** Arapça.
ATS Seyfettin Altaylı. Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü, 2 Cilt, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, İstanbul, 1994.
bk. Bakınız.
Çin. Çince.
Far. Farsça.
Hun. Hunca.
HWC HANYU WAILAICI CIDIAN [Çinedeki Yabancı Kelimeler Sözlüğü], Shanghai Cishu Chuban She (Shanghai Sözlük Neşriyatı), 1984.
İng. İngilizce.
Kaz. Kazakça.
Kırg. Kırgızca.
Kıt. Kıtanca.
KS K. K. Yuhadin. Kırgız Sözlüğü, Çev. Abdullah Taymas, 2 Cilt, 3. Baskı, TDK Yayınları, Ankara 1994.
KTS Kazak Tıllıng Sözdigi, Ulttk Ğılım Akademiyası, Almatı 1999.
Man. Mançuca.
Moğ. Moğolca.
Özb. Özbekçe.
Rus. Rusça.
Siy. Siyanpiçe.
STRY E. N. Şipova, Slovar Tyorkizmov f Russkom Yazike, İzdatelstvo “Nauka” Kazahskoi SSR, Alma-Ata, 1976.
Tac. Tacikçe.
Tb. Tibetçe.
TDS Türkmen Dilinin Sözlüğü, Türkmenistan SSR İlmler Akademiyasının Neşriyatı, Aşgabat 1962.
TMEN Gerhard Doerfer. Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen, unter besonderer Berücksichtigung älterer Neupersischer Geschichtsquellen, vor allem der Mongolen- und Timuriszeit, Band I, Wiesbaden 1963; Band II, Wiesbaden 1965; Band III, Wiesbaden 1967; Band IV, Wiesbaden 1975.
TS Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Basımevi, Ankara 1988.
Tü. Türkçe.
Uyg. Uygurca.
XHC XİANDAI HANYU CIDIAN [Çağdaş Çincenin Sözlüğü], Shangwu Yinshu Guan, Pekin 1986.

Bazı işaretlerin ses değerleri:

dz-c

γ-ğ

q-ç (Uygurca)

qh-k

q-k (Özbekçe)

x-h (Diğer diller)

x-ş (Çince ve Uygurca)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/1 Winter 2008*